ANALELE A. R.—TOM. XXXVII.—MEM. SECŢ. ISTORICE. No. 14.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DARDANELELE

— AMINTIRI ISTORICE —

DE

N. IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

EXTRAS DIN:
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXVII.
MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE

BUCUREŞTI
LIBRĂRIILE SOCEC & Co., C. SFETEA, PAVEL SURU
LEIPZIG VIENA
OTTO HARRASSOWITZ. GEROLD & COMP.

1915. 516.

Preţul 30 bani.

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II: L. B.

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888 . . . . 2.—

Tom. XI—XX. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1888—1898.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1888—1898 . . . . 2.—

Tom. XXI—XXX.—Desbaterile și Memoriile Academiei în 1898—1908.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1898—1908 . . . . 2.—

Tom. XXXI. — Desbaterile Academiei în 1908—9 . . . . 5.—

» *XXXI.*—*Memoriile Secțiunii Istorice* . . . . 10.—

» *XXXII.* — Desbaterile Academiei în 1909—1910 . . . . 5.—

» *XXXII.* — *Memoriile Secțiunii Istorice* . . . . 14.—

» *XXXIII.*—Desbaterile Academiei în 1910—1911 . . . . 4.—

» *XXXIII.*—*Memoriile Secțiunii Istorice* . . . . 12.—

Francisc Rákóczy al II-lea, învietorul conștiinței naționale ungurești și Românii, de *N. Iorga* . . . . —,40

Un călător italian în Turcia și Moldova în timpul răsboiului cu Polonia, de *N. Iorga* . . . . —,30

Două documente privitoare la revolta boierilor din țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea Vodă numit cel Rău, 1508—1510, de *Ioan Pușcariu* . . . . —,20

Carol al XII-lea, Petru cel Mare și țerile noastre, de *N. Iorga* . 1.—

Câtevà note despre cronicele și tradiția noastră istorică, de *N. Iorga* . . . . —,20

Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoare apusene. Luarea Basarabiei și Moruzeștii, de *N. Iorga* . . . . —,40

Răscoala Seimenilor în potriva lui Mateiu Basarab, de *N. Iorga* . —,30

Cevà despre ocupațiunea austriacă în anii 1789—1791, de *N. Iorga.* 1.—

Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de *D. A. Sturdza:*

—— —— I. Tratatul de Paris din 30 Martie 1856 . . . . —,40

—— —— II. Anul 1856 1,20

—— —— III. Anul 1857 1,60

—— —— IV. Lucrările Divanurilor ad-hoc din Iași și București. 1,60

—— —— V. Anul 1858. Căimăcămia din Moldova a domnilor Ștefan Catargiu, Vasile Sturdza, Anastasie Panu . . . . 1.—

Partea Românilor din Ardeal și Ungaria în cultura românească (influențe și conflicte), de *N. Iorga* . . . . —,20

Munții Tămaș și Tămășel, de *Ioan Pușcariu* . . . . —,20

Dinastia lui Radu Negru Vodă în Ungro-Vlahia (Valahia Mare) și Dinastia Basarabilor în Oltenia (Valahia Mică) și în Valahia Mare, de *Dr. Atanasie M. Marienescu* . . . . 1.—

Tom. XXXIV.—Desbaterile Academiei în 1911—1912. . . . . 4.—

» *XXXIV.*—*Memoriile Secțiunii Istorice*. . . . . 20.—

Breasla Blănarilor din Botoșani, Catastihul și actele ei, de *N. Iorga.* —,50

Pagini din istoria culturală: I. Privilegiul din 1815 al Târgului-Frumos. — II. Din vieața moșnenilor vieri ai ținutului Săcuienilor, de *N. Iorga* . . . . 1.—

Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de *Dimitrie A. Sturdza:*

—— —— VI. Anul 1858. Adunarea electivă din Iași . . . . 1.—

—— —— VII. Anul 1858 Căimăcămia din Valahia a domnilor Emanoil Băleanu, Ioan Manu și Ioan A. Filipescu și influența precumpănitoare a Adunării Elective din Iași asupra Adunării Elective din București 1,60

Turburări revoluționare în Țara-Românească între anii 1840—1843, de *Ioan C. Filitti* . . . . 1.—

Contribuții la istoria bisericii noastre: I. Despre Mânăstirea Neamțului. — II. Bălinești, de *N. Iorga* . . . . —,40

O scrisoare din 1679 a Mitropolitului Dosofteiu, de *I. Bogdan.* . —,50

Cetatea Ulmetum. Descoperirile primei campanii de săpături din vara anului 1911, de *Vasile Pârvan* . . . . 5.—

Insemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile ad-hoc în 7/19 și 9/21 Octomvrie 1857, de *Dimitrie A. Sturdza*, I . . . . —,40

—— —— II. . . . . —,80

—— —— III. . . . . —,70

Nicolae Kretzulescu, 1812—1900—1912, de *A. D. Xenopol.* . . . . —,20

Gheorghe Asachi ca tipograf și editor — după Catalogul lui din 1847, — de *N. Iorga* . . . . —,60

Politica Austriei față de Unire. — I. Inainte de Conferințele din Paris, de *N. Iorga* . . . . —,30

DARDANELELE

— AMINTIRI ISTORICE —

DE

N. IORGA

Membru al Academiei Române.

Ședința dela 6 Martie 1915.

I.

Intâmplările ce se desfășură astăzi, tinzând la o cucerire a Constantinopolei prin forțarea Dardanelelor, au atras atenția asupra vestitei strâmtori în jurul căreia antichitatea elină țesuse povestea naufragiului Hellei (interpretare de filologie poetică a numelui de Hellespont) și aceea a tragicei pieiri a lui Leandru și a văduvitei Hero.

Insemnătatea acestei lungi strâmtori, așà de ușoară de apărat în condițiile actuale de răsboiu, nu e așà de veche cum s'ar crede. Odată, când dincolo de Bosfor erà cetatea de negoț, pentru produsele felurite ale Pontului Euxin, grâne, piei, miere, ceară, pești mari, Sestos și Abydos, cele două păzitoare ale Hellespontului, trăiau o pașnică vieață de muncă pe care numai rareori o atingeau furtuni răsboinice venite de aiurea.

Pentru ca valoarea militară a strâmtorii să înceapă a se pronunțà, trebuià ca aici, la Propontida, închisă între Bosfor și Hellespont, să se așeze Capitala, să bată inima unei mari Impărății mondiale, care să aibă nevoie de hrana și produsele țerilor sălbatece din Miazănoapte și să atragă prin bogăția sa poftele tuturor barbarilor, cari, secole întregi, pândiră, de pe coasta de Nord a Mării Negre, ca și de pe țermul Asiei vecine, unde se putuseră strecurà pentru câtvà timp, ori din ascunzișurile și punctele de plecare pe cari izbutiseră a și le cucerì în Marea Mediterană, «Marea Albă».

Deci prefacerea Bizanțului într'o Constantinopole, într'o Nouă Romă e începutul importanței Dardanelelor, cum e, de altminterea, și începutul importanței Bosforului.

Această importanță e însă deocamdată destul de slabă. Imperiul roman e stăpân multă vreme pe toate mările Sudului. Din sus pot să vie iuțile luntri ale Slavilor și Avarilor, pe cari, în veacul al VI-lea și al VII-lea, îi ajutau și ai noștri dela vaduri, dela gurile Dunării și dela limanul Nistrului, acei ναῦται pomeniți de izvoarele bizantine în acest timp și cari nu sunt decât ***brodnicii*** de mai târziu (slav. brod=vad). Dacă stăpânirea arabă în Asia Mică permiteà emirilor și califilor să-și înainteze călăreții până la Chalkedon, sau să treacă *peste Hellespont*,—cum se făcù la 717, data unui îndelungat asediu arab prelungit până în iarna cu o sută de zile de zăpadă, și *susținut și de flota Egiptului*, venită *prin Dardanele* (1), în acelaș timp când aliații lor slavi sau bulgari își cercau norocul la Bosfor,—dacă, începând cu veacul al IX-lea, bandele de Varegi lunecau pe ușoarele lor șeici, întocmai cum făcură, peste aproape o mie de ani, urmașii lor, Cazacii dela «pragurile» Niprului, până la Varna, până în preajma râvnitului Țarigrad, un atac din jos, prin Dardanele, a fost cu putință numai când puterea maritimă a Arabilor, care aveà Smirna și toată moștenirea piraților cilicieni, cu cari se bătuse odată Pompeiu, ajunse a se fixà în anume insule ale Mediteranei, și mai ales în Creta. Intr'un timp când, apoi, «Saracinii» din Tripolis în Africa puteau să atace după plac Modon, Cefalonia, Zante, Atica, Salonicul sau Sicilia, o lovitură se puteà încercà, în alte condiții decât odinioară, asupra Constantinopolei înseș. Lemnos, Samos erau cuiburi de pirați musulmani, când Leon din Tripolis, renegat, — adevărat predecesor al unui Cairedin Barbarosa —, apărù înaintea Capitalei. Nu izbutì, firește, și, peste puțin, la 924, amiralul bizantin, «drungariul», îl băteà lângă Lemnos, pe care abià o ocupase (2). Peste puțin Bizanțul își recăpătă suprematia maritimă și, dacă se dau lupte la Abydos, în 988, ele au loc pe uscat între doi concurenți la coroană, Bardas Phokas, care căzù de pe cal, trăsnit de apoplexie, și Vasile al II-lea, viitorul Bulgarocton, care rămase (3).

(1) Teofane, ed. Bonn, pp. 589 și urm., 609 și urm.; mai ales p. 610.

(2) *Theophanes continuatus*, ed. Bonn, pp. 302, 303—4, 357, 364, 365, 366 și urm., 368—9, 377, 405. Și Samos fusese reluat de Bizantini. Pentru concursul slav și rus *ibid.*, p. 473 și urm.

(3) Psellos, ed. Bonn, pp. 6—12 și mai ales Cedren, pp. 441—5,

Niciodată, după înlăturarea Arabilor, o putere navală în stare să atace Imperiul și să-i ocupe insulele și coastele nu se mai ridică până ce, la 1204, dinastia Angelilor, urmașă a glorioșilor Comneni, pierdù Constantinopolul față de cruciații Apusului, de cavalerii «franci» uniți cu flota venețiană. Vămile dela Abydos și dela Hieron, de care se vorbește încă pe vremea Impărătesei Irina, contemporana lui Carol cel Mare, arătându-se că ele fură scăzute în folosul locuitorilor, favorizați, ai Capitalei (1), fură culese în răgaz dela Italienii, din Veneția și Genova, a căror situație la Constantinopol se făceà din zi în zi mai mare, atât de mare, încât provocă marea mișcare populară de jaf și omor la intrarea trupelor lui Andronic Comnenul.

Când Grecii trebuiră să părăsească pentru o jumătate de veac Capitala lor, nici o corabie bizantină nu putù ieși împotriva flotei venețiene, care pătrunse în Iulie 1203, fără altă împotrivire decât a arcașilor cari trăgeau de pe țermul european, la Chalkedon și Chrysopolis-Scutari, în Bosfor (2). «Castelele lanțului de fier», prin care se încercase închiderea acesteilalte strâmtori, fură ușor cucerite (3). Pentru ceeace urmă mai departe, așezarea în Capitală a Latinilor, cari aveau liberă intrare acolo și jucau jocuri de noroc ori se întreceau la băutură cu moștenitorul tronului, ce-și schimbà coroana cu pălăriile lor (4), o sforțare a flotei nu mai erà de nevoie. Balduin de Flandra ajunse Impărat și fără aceasta, pe când o femeie de moravuri rele cântà versuri obscene în Scaunul Patriarhului ecumenic, în aplauzele «negustorilor de pe piață» (ἀγοραῖοι), cărora le zîmbià un mai bun câștig cu stăpânii cei noi (5).

O încercare de a-și asigurà Dardanelele se întâmpină subt regentul latin Ioan de Brienne, care cârmuià în timpul minorității copilului Balduin. El iea Lampsacul pe coasta Asiei. Dar Impăratul grec din Niceia, Ioan Dukas, nu numai că poate reluà această cetate, ci trece la Galipoli chiar, de unde izgonește *trupele venețiene cari păziau*, și aici are o întâlnire cu alt dușman al uzurpatorilor «frânci», Țarul din Târnova, Ioan Asen, încheindu-se și o alianță de familie care îngăduì reprezentantului legitimității gre-

---

(1) Teofane, *l. c.*, p. 737.
(2) Choniates, pp. 716—8.
(3) *Ibid.*, pp. 718—9.
(4) *Ibid.*, p. 737.
(5) *Ibid.*, pp. 759, 785.

cești a-și întinde stăpânirea pe toată peninsula, «Chersonesul», Galipolei, înaintând apoi și până la râul Marița (1).

Se știe că Paleologii din Niceia se așezară în Constantinopolul strămoșesc fără luptă, printr'o simplă surprindere, întrebuințând momentul când tânărul Impărat latin ieșise la vânătoare. Nimeni nu-i turbură în stăpânirea așà de ușor căpătată. Bizanțul latin n'aveà mai însemnate puteri de apărare decât Bizanțul grec pe care la 1203 îl apăraseră doar Varegii și Pisanii de Englezi și Danezi (2).

Biruința cauzei legitimiste aduse ca rezultat de căpetenie, pe lângă însăș refacerea Imperiului ortedox de nație grecească, întemeierea domeniului comercial genovez în Marea Neagră, dela Pera până la Caffa și până la schelele Caucasului. In curând lor le aparținură la Sud de Dardanele cele două Focei, de unde luau piatra acră *(alume di rocca)*, și insula Chios (dela 1346). Certele dintre partidele bizantine (Andronic cel bătrân și Andronic cel tânăr, Ioan al V-lea Paleologul și Ioan al VI-lea Cantacuzinul) ajutară această infiltrație latină nouă subt forma politică genoveză, și în curând insula Lesbos aparțineà unui Gattilusio, a cărui dinastie stăpânì apoi și la Enos, pe coasta Traciei.

E ușoară de înțeles gelozia Veneținilor. Erà o chestie de ambiție, de tradiții, de putere, dar și o chestie de vieață, de hrană pentru coloniile celor două Republici în Orient, colonii cari nu se puteau ținea nici din ogoarele lor, nici din proviziile trimise de acasă, și cărora prin urmare le trebuià neapărat grâul din Marea Neagră, care venià la schelele Traciei, ale Dunării-de-jos, ale continentului ruso-tătăresc.

De aici lupta în toată forma între Italienii Sfântului Marcu și aceia ai Sfântului Gheorghe. La 1351 ea se dădù din partea Veneținilor contra Metropolei genoveze a Perei. In Aprilie, patrusprezece corăbii pătrunseră noaptea prin strâmtori și izbutiră a debarcà ostași. Atitudinea lui Ioan Cantacuzino, care ocupà Constantinopolul, erà șovăitoare: de fapt, el se hotărîse a se unì cu Veneții contra rivalilor lor, cari erau și concurenții săi în ceeace privește veniturile Bosforului. Când ghiulelele de piatră ale Genovezilor căzură dincolo de Cornul-de-Aur, el iscălì un tratat formal contra Perei și a «neamului nerecunoscător», care o locuià și de pe urma pirateriilor cărora aveà să sufere și el. Alianța erà să ție

(1) Acropolitul, ed. Bonn, pp. 49, 54—5.
(2) *Ibid.*, p. 721; Villehardouin, p. 97.

până la 29 Septemvrie 1356, și douăsprezece corăbii bizantine, la armarea cărora Veneția erà să ajute cu o treime din cheltueli, trebuiau să închidă strâmtorile pentru a flămânzì pe coloniștii genovezi din Marea Neagră până la pieirea lor totală. Dar peste câtevà zile flota venețiană trebuià să se retragă pentru a apărà marea posesiune a Negropontului (1).

In Fevruarie 1352 Genovezii își luară de alminterea revanșa pentru această umilire momentană și pentru amenințarea pesesiunilor lor. Dacă flota venețiană din 1351 putuse trece prin Dardanele mulțămită conivenței Impăratului însuș, acelaș Impărat nu putù să oprească pe dușmanii săi de a pătrunde prin strâmtoare. Lupta se dădù deci numai în Bosfor între Genovezi, de o parte, iar, de alta, Venețienii și Catalanii lui Niccolò Pisani, ajutați de opt corăbii bizantine, isprăvindu-se cu înfrângerea totală a aliaților; cei ce scăpară de pe vasele înecate fură adăpostiți în Constantinopol (2). Urmă pacea din 6 Maiu 1352 (3).

In aceste lupte dintre partidele bizantine și dintre republicele italiene, Turcii din Asia Mică, subt emirii ce se desfăcuseră din unitatea selgiucidă, jucau un foarte mare rol de mercenari. Incă din 1351—2, după ce puterea emiratului din Smirna (de Aidin) slăbise, emiratul din Brusa (al Bitiniei), în față cu Bosforul, care ajunsese la o însemnată desvoltare militară, debarcase, după cererea tânărului Paleolog, *câtevà sute de oameni lângă „un castel din Tracia, anume Tzympe, în apropierea nemijlocită a Galipolei“*, la Dardanele deci (4). Căpetenia lor cunoșteà, de alminterea, locurile din călătoria pe care o făcuse însuș acolo, în cursul acestei lupte, cu 40 de luntri (*λαίφη, ligna*) (5).

Cantacuzinul întrebuință și el pe acești auxiliari iefteni și credincioși, despre cari n'ar fi crezut nimeni că sunt în stare să întemeieze o Impărăție. Totuș anume prevederi sau mustrări de cuget îl făcură să încerce înlăturarea lor, oferind 2.000 de perperi sau 10.000 de galbeni lui Soliman, fiul emirului Urcan (6). La 2 Martie 1354

(1) Iorga, *Latins et Grecs d'Orient*, în «Byzantinische Zeitschrift», XV, n-le 1—2, pp. 207—9.

(2) *Ibid.*, p. 210.

(3) *Ibid.*, p. 212. Pacea veneto-genoveză se încheie numai la 12 Iunie 1355.

(4) Ioan Cantacuzino, ed. Bonn, III, pp. 242, 276; Gregoras, III, p. 224.

(5) Αὐτοκάλεστος; Ducas, ed. Bonn, p. 27.

(6) *Ibid.*, pp. 276—7.

un cutremur grozav dădù jos zidurile cetăților din aceste părți: Turcii din lagărul permanent intrau în Galipoli fără nici o rezistență din partea orășenilor, cari simțiau mai curând nevoie de această populație mercenară ca să-i scoată de subt dărămături și să-i apere de anarhie. Indată Soliman, «trecând pe mulți din cei de neamul său, cu femeile și copii, a colonizat orașele, îndreptând din nou cele căzute». O puternică armată (στρατιὰ πολλὴ) fu pusă subt ordinele unor șefi siliți să se așeze aici (1).

Nici o putere omenească nu erà să-i scoată de aici. Urcan, tatăl lui Soliman, care-și căpătase altfel un apanaj european, rezidà puțin după aceasta la Abydos, în marginea asiatică a Dardanelelor, și Mateiu, fiul lui Ioan al VI-lea, care erà amenințat de Sârbi, cerù dela el și căpătă un ajutor de mai multe mii de oameni (2).

II.

Statul turcesc de Galipoli, al Chersonesului, locul de pândă dela Dardanele, erà deci întemeiat. De aici trebuià să plece o expansiune neașteptată și uimitoare, care duse pe acești barbari sordizi în câtevà decenii până la Marea Adriatică, până la Tesalia și Moreia, până la Dunăre și Carpați. Vechiul Hellespont fusese un bun punct de plecare pentru această întreprindere de legendă a unor bande cari aveau față de toți această mare virtute: disciplina.

După cronica lui Ducas, bine informat, de altfel, în ce privește aceste regiuni, Soliman, care prădà «dela Sestos la Abydos, dela Lampsac în Chersones», ar fi fost ucis de Mateiu Cantacuzino într'o luptă lângă «Hexamiliul Chersonesului», zidul deci care tăià accesul peninsulei (3). Știm că Soliman a murit, de fapt, dintr'o căzătură de pe cal. Dar aceasta n'avù nici o înrâurire asupra progresului Turcilor săi.

Se căută totuș scoaterea lor. *E cea dintâi încercare a Europei creștine contra Chersonesului păgân.* Soliman ca și bătrânul Urcan muriseră; Murad, fratele celui dintâiu, erà acuma emir și în ***Anadolul*** asiatic și în acest *Rum* al Traciei; reședința-i fu în vechea cetate a lui Adrian, devenită Edrinè a Osmanlâilor. Vărul lui Ioan al V-lea, singur Impărat după retragerea Cantacuzinu-

(1) *Ibid.*, pp. 276—9. Cf. și ibid., 2 p. 281. V. *Latins et Grecs*, p. 214 și urm.
(2) Cantacuzino, III, p. 324.
(3) P. 39.

lui, Amedeu al VI-lea, conte de Savoia, alergă cu cruciați din deosebitele provincii franceze ca și din statele sale, în 1366.

De vreo împotrivire a Turcilor în strâmtoare nu se spune nici un cuvânt în izvoare. In August se încercă debarcarea, împotriva unei oștiri turcești care și ea sosise tot atunci. «Săgețile cu zimți» ale arcașilor lui Murad înlocuiau tunurile germane de astăzi, cu cevà mai puțin succes. De pe zidurile reparate de Soliman curgeau «pietrele, scândurile aprinse și grăsimea clocotită». A doua zi, însă, Turcii retrăgându-se, Iacob de Lucerna, chemat de Grecii din lăuntru, luà comanda Galipolei. Peste câtevà săptămâni se ridicà apoi steagul cu vulturul bicefal al Imperiului (1), a cărui înlăturare fu cerută de Murad (2).

Garnizoana bizantină erà, de sigur, încă aici când, în urma unui nou conflict dinastic la Constantinopol — între Ioan și fiul său Andronic —, răsboiul isbucnì între Genovezi și Venețieni. Incă din zilele Cantacuzinului, aceștia din urmă își asiguraseră, ca zălog pentru un împrumut neapărat, posesiunea provizorie a insulei Tenedos, la gura Dardanelelor, posesiune cu atât mai importantă, cu cât Turcii ieșiseră din Galipoli. Condominiul la Tenedos fu întărit de Impăratul Ioan al V-lea la 1375, cu prilejul vizitei sale în Apus și a unui nou împrumut. Andronic fu, prin urmare, unealta de care Genovezii voiau să se servească pentru ca să aibă ei Tenedos, care le și fu cedată la 1376, Andronic începând chiar, în Iulie 1377, asediul pe care Pietro Mocenigo merse, cu douăzeci și patru de galere, să-l răspingă.

Veneția făcù însă așà, încât bătrânul Impărat își recăpătă tronul la 1379, și iarăș posesiunea venețiană la Tenedos fu asigurată. In acest timp, cele două flote se luptau cu învierșunare.

Prin pacea dela Turin, venită după o sforțare fericită a Venețienilor, ei se îndatoriau a neutralizà insula prin devastare, dărâmând totul și îndepărtând pe locuitori. In zadar încercă Zanachi Muazzo, comandantul în numele Republicei, s'o oprească pentru dânsul. Se luară măsuri energice, și pustiirea fu îndeplinită.

Dar, când se votă hotărîrea, definitivă, la Iunie 1383, dogele făcù oarecari rezerve. El credeà că și de aceea ar trebuì să se păstreze fortificațiile și locuitorii, pentrucă o cere «folosul celor ce navigă

(1) Iorga, *Philippe de Mézières et la croisade au XIV-lea siècle*, pp. 335—6.
(2) V. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, după Combefis.

în părțile acelea» și, mai ales, «ca să nu ajungă în mânile Turcilor, cari prea lesne ar puteà să refacă întăriturile (1)»; un mai bun paznic ar fi Impăratul Ioan, care s'ar îndatorì însă a nu-l da nici uneia, nici alteia din părțile ce se luptaseră pentru stăpînirea sa (2).

Existà deci atunci, din motive economice, o chestie a Dardanelelor, și puterile ce-și stăteau față în față erau Genova, Veneția, Turcia și Imperiul Bizantin.

Când Baiezid, fiul lui Murad, mort în 1389, oprià exportul de grâu la Lesbos, Chios, Lemnos, atacând chiar pe Chioți cu o *flotă de 60 de corăbii* (3), el erà stăpân din nou pe Galipoli, unde-și aveà arsenalul, ținând, după imitația Venețienilor, un *capudan (căpitan)*. Ii fu ușor deci să taie, la 1394, în conflictul cu noul Impărat Manuil, fiul lui Ioan al V-lea, toate proviziile Constantinopolei asediate (4). Și la 1398, după ce regele Sigismund al Ungariei, fugar în urma luptei dela Nicopole, trecù prin Dardanele, Patriarhul se plângeà că Bizantinilor le e «închisă» toată ieșirea (5).

Erà numai o Putere în stare să oprească, măcar după înfrângerea lui Baiezid de Timur, după începerea erei de anarhie a luptei dintre fiii săi, aceste înaintări cari amenințau să facă din basinul răsăritean al Mării Mediterane și din Marea Neagră legată cu dânsa lacuri turcești. Și această putere erà Veneția.

Intervenția ei, în sfârșit energică, împiedecă pe cincizeci de ani, de sigur, alcătuirea flotei otomane care erà necesară pentru luarea și păstrarea Constantinoplei, pe care Guvernul venețian o credeà posibilă, și pentru totdeauna, la 1394 (6).

In lipsa lui Manuil, paza fu făcută la Constantinopol, și pe toată întinderea strâmtorilor, de corăbii italiene, și mai ales de cele genoveze, subt ordinele lui Jean de Châteaumorand, locțiitorul lui Bou-

(1) «Prosbono navigantium per partes illas, et ut non vadat ad manus Turchorum, qui leviter possent refficere illud»; aceste «Anale», XXXVI, p. 1066, no. XII. Pentru explicații, acelaș memoriu.

(2) *Ibid.*

(3) Dukas, pp. 46–7.

(4) *Ibid.*, pp. 49–51. Cf. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches,* I, p. 283 și urm. Un *modio* de grâu ajunsese 20 de bani (aspri); Dukas, p. 55. Cf. aceste «Anale», XXXVI, pp. 1085—7 și 1111–2.

(5) Hurmuzaki, XIV, p. 27, No. LIII.

(6) «Nam procul dubio de presenti Turchus dominaretur eodem, ac provideret per modum, tam ruinando muros a parte terre, quam aliter, quod difficile foret quod amplius rediret in manibus christianorum»; memoriul citat, pp. 1111–2.

cicaut, stăpânul Genovei, care și el apărù atunci în aceste locuri», ceeace face să se pomenească localități ca Riva, ca «golful de Giro» (Ἱερὸν, Bosforul) în memoriile lui. Se dădură mici lupte cu Turcii la «Golful Atira» sau «Natura» lângă «Cristo» (1), — «lagărul cel nou» *(castra nova)* fiind «aproape de Constantinopol», subt comanda unui Serifedin (2). Aceste corăbii de pază scăpară, pe bani, un mare număr din fugarii, creștini și musulmani, ai înfrângerii. La 1403, Impăratul, întors din Apus, la vreun an după catastrofa lui Baiezid, debarcà la Galipoli, unde mergeà să-l caute nepotul său de fiu, regentul Ioan al VI-lea, împreună cu nobilii bizantini și reprezintanți ai Perei (3). Flota turcească se aflà însă în apele Galipolei la 1401.

Indată, în lipsa dușmăniei Turcilor contra Imperiului bizantin, se dădură alte lupte în Bosfor, căci ciocnirea lui Boucicaut cu Carlo Zeno lângă Modon (Octomvrie 1403) deschisese iarăș vechea și nepotolita dușmănie (4). Ea se desfășură însă, data aceasta, aiurea.

Galipolì erà, împreună cu Dardanelele, tot în posesiunea Sultanului, care-și ţineà aici o garnizoană însemnată și toate corăbiile. Cu câtvà timp înainte de înfrângerea dela Angora, în primăvara anului 1402, se spuneà că el armează «nouă galere și câtevà vase mici, plătite pe trei luni», ca să apere portul și cetatea împotriva dușmanilor ce s'ar înfățișà (5).

De fapt, Veneţienii pregătiau o lovitură după căderea lui Baiezid, dar hotărîrea luată la 22 Septemvrie cu privire la căpătarea prin mită a Galipolei fu imediat retrasă, amânându-se planul pentru împrejurări mai sigure (6). Peste câtevà săptămâni, Republica își arătă însă din nou intenţia de a căpătà stăpânirea Dardanelelor prin ocuparea Galipolei, care ar fi, «nu numai utilă, dar necesară pentru binele creștinătății și al Statului nostru, dacă Dumnezeu ar îngăduì să poată ajunge cu pace în mânile noastre» (Noemvrie): corăbiile din Creta și din Negropont erau orânduite să încerce (7).

Tratatul încheiat de Soliman, moștenitorul în Europa al lui Baiezid, cu regentul Ioan al VII-lea, restituià Imperiului bizantin Sa-

(1) V. și Iorga, *Notes et extraits*, I, p. 70.
(2) *Ibid.* Cf. *ibid.*, p. 42, nota 11. Și un castel «Cotolon» erà al Turcilor (*ibid.*, p. 71).
(3) *Ibid.*, p. 109 și nota 2.
(4) V. *ibid.*, p. 60 nota 5, p. 73.
(5) *Ibid.*, pp. 114–117.
(6) *Ibid.*, p. 122.
(7) *Ibid.*, p. 124.

Ionicul, cu unele insule vecine, și malul Mării Negre lângă Constantinopol (1), dar în Galipoli stăteà și mai departe Evrenos-beg, unul din fruntașii oștirii otomane (2). Tânărul Sultan însuș petrecù acolo câtvà timp în acelaș an 1403 (3). Un călător de pe acest timp observă că «la Galipoli e o cetate puternică și foarte înaltă *și aici mai adese ori își ține (Sultanul) reședința, pe aceasta o păzește ca lumina ochilor; aici își are puternica flotă*» (4). *Astfel și subt Soliman, ca și subt Baiezid și Murad, stăpânirea strâmtorilor o aveà de fapt Sultanul.* Și subt raportul economic, subt acela al comunicațiilor cu Italia, Imperiul bizantin trăià din voia, din mila lui, în strânsă vasalitate față de dânsul. La 1406 se auzì însă că Manuil sau Genovezii au de gând, ori chiar au început, *să refacă Tenedos.* Venețienii erau hotărîți să împiedece pe cei dintâi, fie și cu măsurile cele mai violente; celuilalt însă i s'ar fi îngăduit această măsură de apărare (5).

La 1411, când Soliman căzù, Veneția se gândià iarăș la o recuperare a Dardanelelor, direct sau prin «Impăratul grecesc», veșnicul ei debitor și îndatorit: ea oferià bani și ajutor și permiteà să se spuie locuitorilor greci că Republica i-ar «primì», numai «să nu cadă în mâni străine» (6). In curând însă ea trebuià să negocieze la Galipoli chiar cu Musa, prietenul lui Mircea Vodă al nostru, care înlocuise cu armele pe fratele său Soliman (7). In acest tratat se spune că pacea valorează numai «intus strictum», dela strâmtoare, dela Dardanele în sus, pe toate apele Mării Negre, dar *„la Vest de Tenedos“, nu* (8). Prin aceasta se afirmă încă odată că *Turcii n'au dreptul de a-și trimete corăbiile, periculoase pentru posesiunile venețiene, în Arhipelag.*

Existà astfel și acum o chestie a Dardanelelor. Dar ea se îndreptà în contra Turcilor. Ei erau cei închiși în lăuntrul strâm-

---

(1) Aceste «Anale», XXXVI, pp. 85—6.

(2) Iorga, *Notes et extraits*, I, pp. 126—9.

(3) *Ibid.*, pp. 136—7.

(4) Iorga, *Un viaggio da Venezia alla Tana*, in «Nuovo archivio veneto», XI, 1.

(5) Iorga, *Notes et extraits*, I, pp. 150—1. Pirații din Biscaia acolo în 1409; *ibid.*, p. 172. Vama dela Bosfor erà adesea evitată de corăbiile venețiene cari duceau pe Turci la Galipoli; *ibid.*, p. 180.

(6) *Ibid.*, p. 194.

(7) *Ibid.*, p. 196.

(8) *Ibid.*, p. 197.

torii, cu interzicere absolută de a-și scoate corăbiile de răsboiu din cuprinsul lor. In schimb, corăbiile de răsboiu venețiene întovărășiau la 1411 pe cele de comerț 20 de mile în interiorul strâmtorii, cu voie de a înaintà până la Constantinopol (1).

Musa încercă să schimbe această situație în singurul chip care erà cu putință, anexându-și și Constantinopolul. *El își dădeà seamă că numai cine are amândouă strâmtorile poate ținea o flotă și impune mersul ei liber pe marea Sudului.* Acesta e sensul asediului pe care-l începù contra Constantinopolei în acelaș an 1411: tratatul cu Veneția e încheiat la 12 August la Fanarul Constantinopolei și întărit la 3 Septemvrie în Selimbria (2).

Greutăți interne însă depărtară pe Musa de subt zidurile Capitalei în care se refugiase vieața bizantină (3). In Iunie 1413 fratele său Mohammed, Sultanul din Anadol, treceà la Galipoli, cu 16.000 de călăreți, și ocupà orașul (4). La căderea lui Musa, Venețienii erau așà de siguri în aceste părți, încât bailul lor din Constantinopol luà o vamă specială dela corăbiile ce treceau prin Dardanele subt steagul Sfântului Marcu. Ca și mai înainte, căpitanul golfului intrà liber în strâmtori cu galerele Romaniei (5).

Lui Mohammed I-iu îi revine meritul de a fi înțeles că Dardanelele nu pot fi lăsate în afară de exercițiul puterii aceluia care aveà și Galipoli și malul asiatic din față. Flota lui cuprindeà la 1415 nu mai puțin de 112 vase, dintre cari 13 corăbii mari: cu dânsa voì el să încerce oprirea galerelor Romaniei și Trapezuntului, cari duceau mărfuri nordice și orientale în preț de 350.000 de galbeni. Nu izbutì, vântul fiind prielnic galerelor venețiene, pe cari le conduceà o corabie bizantină (6). Erà vorba de sigur de vămi neplătite și pe cari Venețienii *nu voiau* să le plătească. După aceasta însă, Turcii prădară la Andros, Paros, Milo, în ducatul atârnător de Veneția, al Arhipelagului (7), și chiar la Negroponte.

In 1416 căpitanul golfului, Pietro Loredano, căpătă deci ordinul să atace, dacă flota otomană ar fi ieșit din Dardanele; dacă Sultanul n'ar voì pace în vechile condiții dela Galipoli, se vor cer-

---

(1) *Ibid.*, p. 199. Confirmarea păcii, *ibid.*, p. 200 și urm.
(2) *Ibid.*
(3) Iorga, *Gesch. des osmanischen Reiches*, I, p. 354 și urm.
(4) *Notes et extraits*, I, p. 218.
(5) *Ibid.*, pp. 220—1, 241.
(6) *Ibid.*, p. 241, nota 1. Cf. *ibid.*, p. 245.
(7) Dukas, p. 109.

celà împrejurările tuturor dușmanilor lui, între cari și *Mircea Vodă*, care ținea pe pretendentul Mustafă la dânsul, ceeace îndreptățià pe Mohammed a strânge *o flotă ce ar fi trebuit să treacă în apele Dunării* (1).

După ce fratele său Gheorghe avuse un succes la Paros, Pietro Loredano câștigă, la 29 Maiu, o mare biruință. Află încă din Lemnos că Turcii sunt cu flota la Galipoli. Pregătirile de luptă se fac la Tenedos. A doua zi Venețienii erau la intrarea Dardanelelor, în locul care se zicea «promontoriul Ienicerilor», *Ponta de' Gianizari*. 500 de Turci trag acolo cu săgețile (2) și dau de veste celor din Galipoli, cari în cursul nopții se suie pe corăbii. Două corăbii trimese în explorație descoperă linia de luptă a Capudanului (3) și se întorc. Flota otomană o iea la stânga, încercând, fără succes, să încunjure pe dușman. Apoi, pe când acesta trece în sus, cu pânze și cu lopeți, ea se retrage «in Secca di Galipoli, alla via de fuora del canal», zice unul din izvoarele contemporane, «con le poppe in terra». Se trimete atunci un sol la Turci pentru a-i întrebà cu privire la intențiile lor răsboinice, după ce, anul trecut, tot ei prădaseră la Negroponte; se arătà că un ambasador se găsește pe galere, gata să trateze. Răspunsul fu limpede și foarte important pentru noi: *„Aveà poruncă dela domnul său ca vase înarmate să nu trebuească a trece prin strâmtoarę fără voia lui“* (4).

Loredano cerù măcar un salvconduct pentru ambasador, dela Capudanul însuș și dela begul de Galipoli. Deși Vice-capudanul strigà că «e mare rușine pentru domnul său ca galerele creștine să îndrăznească a venì contra Galipolei» și că el singur va luà două galere, îndemnând pe celelalte, salvconductul fu acordat.

Totuș Vice-capudanul pornì dela sine, chemând după el pe «oricine iubește cinstea domnului său». După alții, el alergă să scape o «parandarie» cu strafide, de loc din Lesbos, pe care o atacaseră Venețienii din avangardă. Loredano îi opuse șapte din corăbiile sale, trei rămâind în ariergardă: Piero Minotto merse să lovească galera conducătorului, care mergeà cu o milă înainte: el izbutește

(1) *Notes et extraits*, I, p. 247.

(2) Aveau și bombarde și «verettoni».

(3) După Chalkokondylas, p. 202, ea ar fi consistat din 80 de corăbii, între cari 25 de trireme.

(4) «Che l'avea comission dal suo signor che fuste armade non debbano passar per el stretto senza licentia de esso signor»; Cronica It. 527 a Bibl. Regale din Dresda.

(5) *Ibid.* Cf. Cronica F 160 din Dresda.

a o prinde. Celelalte vreau să se retragă spre așà zisul «mandracchio di Galipoli», dar curentul le duce spre Venețieni. In două ori patru ceasuri Sultanul nu mai aveà o flotă: cincisprezece galere căzuseră în mâna biruitorilor. «Căpitanul de Galipoli declară că-i lipsesc 21 de vase și 2.640 de oameni.» Prinșii fură tăiați, fără excepție, pentru piraterie, iar mateloții creștini spânzurați, înaintea căpitanului, care primise mai multe răni (1). Dar Galipoli rezistă, fără ca Turcii de acolo să răspundă la provocările lui Loredano. Subașa, care văzù arzându-se, «în semn de despreț», cinci galere și unsprezece galeote, se scuză dând vina asupra comandantului flotei.

Neputând luà Galipoli, Loredano încercă *o lovitură pe malul asiatic, la Lampsac*, unde un turn amintià pe Soliman descălecătorul. Dar aici află pe Hamza, fratele Vizirului Baiezid, cu 10.000 de Turci gata de luptă (2).

Mohammed I primì în liniște această veste și la 26 Iulie el se învoià la înnoirea păcii, care căpătă forma sa definitivă abià în Decemvrie 1419 (3). Până atunci corăbiile venețiene ocupară necontenit Dardanelele. In tratat, deși se ceruse *libertatea comerțului la Galipoli, cu scutire de vamă* (4), se prevedeà numai *închiderea totală a strâmtorii pentru corăbiile de răsboiu ale Sultanului:* «Și pentru vasele armate ale Domniei Mele cari ies din strâmtoarea de Galipoli și din alte locuri ale Domniei Mele, trebue să fie obiceiul și datina cum a fost dela început, și din zilele bunicului și tatălui meu. Iar toate vasele și corăbiile de negoț cari ies din strâmtoarea de Galipoli și din alte locuri ale Domniei Mele, oriunde s'ar aflà, trebue să aibă din partea Venețienilor cinste și pace» (5).

Pretendenți turci, ca Mustafà în 1422, după moartea lui Mohammed, mai trecură din Europa în Asia și din Asia în Europa peste strâmtoare (6). Genovezii așteptau cu patru corăbii ca să aducă în Scaunul

(1) Venețienii avură 328 morți, 160 de răniți, 17 prinși (*Cronica* F 160 din Dresda). Alte izvoare, în Iorga, *Notes et extraits*, I, p. 251, nota 2; p. 255, nota 3; p. 290, nota 2. Cf. și Iorga, *Gesch. des osmanischen Reiches*, I, pp. 372—3; Manfroni, *La battaglia di Gallipoli*, extras din «Ateneo Veneto».

(2) Dukas, p. 111. Turnul fu stricat apoi de Hamza.

(3) *Ibid.*, p. 295 și urm.

(4) *Ibid.*, p. 294.

(5) *Ibid.*, pp. 297—8.

(6) *Ibid.*, p. 317, nota 1.

puterii sale pe Murad al II-lea, fiul Sultanului mort. Și, iarăș, de pe urma acestor turburări, *comerțul grânelor erà oprit*: «nu se aduc grâne de loc la schele», spune bailul venețian (1).

Un conflict cu noul Sultan aduse închiderea Dardanelelor și pentru transporturi de trupe din Asia în Europa, la 1424 (2). La 19 Iulie, Pietro Loredano scrià, scurt, din apele Galipolei («apud Galipolim») că «pe aici nu se mai merge» («sto passo non se usa») (3). Intrase în strâmtoare la 14 Iunie, urmărit de 300 de Turci pedeștri și 400 călări, cari trăgeau, ca în 1416, cu săgeți, bombarde și arbalete («balestre»). In portul dela Galipoli erau numai trei galere, pe cari însă nu le poate distruge. Vărsări de sânge se fac la fiecare coborîre a mateloților venețieni pentru apă, Turcii urmărindu-i până în valuri, călări. «O mare mulțime de Turci păzește la apă», spune căpitanul (4).

Fantin Michiel îndeplinì aceleași rosturi în 1425 (5). El cucerì în cale Christopolis, pe coasta Traciei — care nu se putù ținea —, și apoi intră în strâmtoare (6). La 1426, Andrea Mocenigo se îndreptă spre Dardanele, unde stătù dela 5 Noemvrie la 2 Decemvrie (7): cererea regelui Ungariei de a trimete corăbii pe Dunăre contra Turcilor nu fu primită, aceste locuri fiind prea departe de Galipoli (8). In unire cu Andrea Michiel se făcù însă pacea din 1426 cu subașa din Galipoli. Murad refuză s'o întărească, nepărându-i-se onorabil a o încheià «atâta timp cât galerele Venețienilor sunt la Galipoli» (9).

In 1427 și 1428 nu se mai trimeseră galerele de pază, dar în acest din urmă an douăzeci și una de luntri turcești atacară la Galipoli, conduse de o corabie anconitană, trei vase de negoț venețiene ce urcau strâmtoarea, și le duseră în port (10). Nu se ajunse la nici un capăt în negocierile reluate cu Sultanul.

«E de nevoie a se închide totodată pasul Constantinopolei și pasul Galipolei», — deci Bosforul și Dardanelele, — hotără Senatul ve-

(1) *Ibid.*, p. 316.
(2) *Ibid.*, p. 361.
(3) *Ibid.*, p. 372.
(4) *Ibid.*, pp. 374—5.
(5) *Ibid.*, p. 393.
(6) *Ibid.*, pp. 402—3.
(7) *Ibid.*, p. 424.
(8) *Ibid.*, p. 434; cf. pp. 493—4, 504.
(9) *Ibid.*, p. 441; cf. p. 442.
(10) *Ibid.*, p. 479.

nețian la 15 Maiu 1429 (1). Căpitanul Ludovic Loredano e trimes cu ordine în acest sens către comandantul suprem, Andrea Mocenigo: erà absolut necesar, pentrucă «aproape nimeni dintre creștini nu cutează să meargă cu corabia în acele părți și în cuprinsul Mării Negre și să-și facă negoțul obișnuit decât cu cele mai mari primejdii, numai de teama corăbiilor pe cari acei prea ticăloși de Turci le țin în gura strâmtorii de Galipoli armate și gata spre paguba creștinilor (2)». Se încercă o alianță, nu numai cu regele Ungariei, dar și cu emirul Caramaniei, pentru a-i asigurà stăpânirea Anatoliei: Veneția ar ocupà strâmtorile dela 1 Maiu la Noemvrie (3).

Pentru a reluà corăbiile oprite de Turci la Galipoli, Mocenigo oferise la 1-iu August lupta, înaintând până la «palisada *(palada)* podului»; ai săi însă nu îndrăzniră a-l urmà. Fu silit deci să se retragă, și în curând el plecă, lăsând aici corăbii de pază (4).

Erà vorba în 1430 ca acele trei galere să fie arse și se negocià cu unul care declarà că «are curajul de a pune foc în multe locuri din regiunea Galipolei și de a bate în cuie bombardele Turcilor, când flota noastră va fi acolo (5). «Silvestru Morosini, căpitanul-general, trebuià «să încerce a distruge cu bombardele acea cetate a Galipolei», și pentru aceasta el luà cu sine un inginer și un meșter de bombarde (6).

Pacea din 4 Septemvrie 1430, încheiată de Morosini, la Galipoli, cu Hamza, și confirmată de Sultan la Adrianopol, afirmă încă odată, deși Veneția pierduse Salonicul, că «galerele și năvile armate ce ies dela Galipoli și din alte locuri ale Domniei Mele și cele ce se află dincolo de strâmtori, trebue să fie tratate după datina cea veche» (7). Murad părăsise proiectul părintelui său: la Galipoli căpitanul golfului erà primit, când întovărășià galerele de comerț ale Romaniei, cu o deosebită prietenie (8). Vedem la 1441 cum Turcii dela Lampsac, din față, cu Genovezul renegat Manuc, comandantul, în frunte, vin pe galere și cumpără, și peste prețul de 3.500 de galbeni, săpun — cu 10 perperi cântarul —, postav *ciocârlat (écarlate)*, bro-

(1) *Ibid.*, pp. 490—1.
(2) *Ibid.*, p. 500.
(3) *Ibid.*, p. 503.
(4) *Ibid.*, p. 505, nota 5.
(5) *Ibid.*, pp. 510—2.
(6) *Ibid.*, p. 514.
(7) *Ibid.*, p. 528.
(8) *Ibid.*, II, p. 75.

card de aur, cum cei din Galipoli fac asemenea cumpărături și ei, cum li se îngădue Venețienilor a vedeà orice voesc, până și la bombardele fortificațiilor. Se trece pe la capul San-Giorgio, pe la «Malmera», la «Malito», pentru a ieșì prin «Bocha de «Janissari», vechea *Punta* (1).

Asediul turcesc la Lemnos, ce se ținea încă de Bizanț (2), nu strică aceste legături. La 1444 Veneția luă parte la cruciata lui Hunyady, care-i aduse în 1445 corăbiile și pe Dunăre, pe când Genovezii ajutaseră pe Murad a-și trece din Asia trupele cari câștigară lupta dela Varna. Fusese vorba chiar ca Scutari din Asia — deci Bosforul — și *Galipoli — Dardanelele — să fie ocupate în numele regelui Vladislav* (3). Se așteptau la Galipoli și corăbii aragoneze (4). Dacă nu se îndeplinì programul, Galipoli fu asediat și Venețienii intrară în Lampsac, subt ordinele lui Ludovic Loredano, care comandà patrusprezece galere (5). In caz de victorie, Republica nu se mulțumià cu Salonicul, ci voià și Galipoli (6), Maronea, în față cu Samotracia, Panido, în Marea Neagră (7). *Pacea din 1446 lăsà iarăș Dardanelele închise pentru Turci.*

Dar încă din 1450, această clauză erà călcată. O flotă din Galipoli atacà Lesbos, fără ca Venețienii să proteste, căci erà vorba de unul dintre seniorii genovezi din Levant (8). *Dar se cereà în schimb dela Sultan Heracleia* (9).

Apoi tânărul Mohammed al II-lea, care urmă în 1451 părintelui său, înțelese un lucru: că *Dardanelele se vor deschide pentru dânsul când va fi stăpân și pe Bosfor. Și el luă deci Constantinopolul.*

Incă înainte de sfârșitul anului, el aveà la Galipoli, unde se dusese îndată după izbândă, 1.200—1.500 de vase gata de ieșire. Cine l-ar fi putut oprì? Cu prudență el atacă întâiu pe Genovezi, și în curând toate insulele acestora trecură în stăpânirea lui, ca și acelea

(1) *Ibid.*, pp. 76—8.
(2) *Ibid.*, p. 102.
(3) *Ibid.*, p. 151.
(4) *Ibid.*, p. 152.
(5) V. și *ibid.*, pp. 158—9, 162, 173, 184.
(6) *Ibid.*, p. 177.
(7) *Ibid.*, p. 178.
(8) *Ibid.*, p. 252.
(9) *Ibid.*, p. 255.

ce se ţinuseră încă de Bizanţul acum distrus (1). La 1475 şi restul posesiunilor genoveze, cele din Marea Neagră, erau supuse. Steagul Sfântului Gheorghe nu mai fâlfâià în Levant.

IV.

Cu aceasta strâmtorile-şi pierd însemnătatea. Ele fac parte din marele Imperiu otoman întemeiat pe baze romane, bizantine.

Numai Veneţia încercă odată recuperarea vechilor ei rosturi. Erà în vremea lui Ştefan cel Mare şi a alianţei cu Uzun-Hasan, chemat şi el, ca odinioară Caramanul, la stăpânirea Anatoliei. Pe când alt Mocenigo (2) luà, între alte insule, Lemnos — care, ca şi Imbros, fuseseră atacate şi în 1465—6 — Signoria-şi arătă un moment speranţa de a puteà recăpătà, dacă nu posesiunea directă a Dardanelelor — malul asiatic trecând în seama lui Uzun —, dar măcar drumul liber prin strâmtori, cu putinţa de a restabilì vechiul şi folositorul comerţ al Mării Negre. Sultanul trebuià să piardă prin biruinţa aliaţilor toată Asia Mică «şi tot ce posedă dincolo de strâmtoare, cu tot malul acelei strâmtori opus Europei, aşà încât acolo să nu-i mai rămâie nimic. Aceasta o spunem aşà şi pentru castelul Dardanelelor, ca să ajungă în mâna şi puterea acelui domn (Uzun), şi ca nimeni altul să nu mai poată clădì cetate în vreun punct al acelui mal, şi astfel să fie în voia noastră a trece în sus de strâmtoare şi a întrà în Marea Neagră şi a venì la Trapezunt şi în alte locuri ale acelui Domn, pentru restaurarea vechilor călătorii şi negoţuri, spre folosul Măriei Sale şi al supuşilor ambelor părţi» (3).

In 1473 se negocià cu Caloiani Constantin, care se credeà a fi agent al unui Soliman-beiu şi al lui Gem, fiul mai mic al lui Mohammed, pentru a se încercà aşezarea acestuia în stăpânirea părţii europene a posesiunilor părintelui său, în «status Grecie». Hotărîrea din 12 Septemvrie a Senatului arată că Republica e dispusă a da ordine căpitanului-general pentru ca «el să între cu toată flota în strâmtoare la orice cerere a lor şi să ajute pe acel domn (Gem) să ţie Imperiul Romaniei cu condiţiile ce ni s'au oferit, dar în aşà chip, încât *să puie în mânile aceluiaş căpitan al*

(1) Cf. şi *ibid.*, pp. 294, 312. V. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, II, pp. 153—5.

(2) Cf. *Notes et extraits*, IV, la aceste date (şi cronica veneţiană); aceste «Anale», XXXVIII, pp. 8—9.

(3) *Ibid.*, pp. 10—11, după culegerea de documente Cornet, p. 80.

nostru castelul european (Grecie) opus Dardanelei (oppositum Dardanelle), pentru libera-i întrare în strâmtoare și celelalte ajutoare ale noastre pe cari i le vom da zilnic ca să-și susție întreprinderea» (1).

Observăm în treacăt întâia apariție a numelui Dardanelelor. Nu toată strâmtoarea îl poartă, ci numai castelul asiatic, acela care trebuià să se dea lui Uzun — cel din Europa rămâind Venețieienilor —, se zice *Dardanele*. E, vădit, un nume născocit de oamenii Renașterii, în legătură cu legendele Troii vecine, cu amintirea fabulosului Dardanus și cu Dardania tracică, provincie unde au luptat eroii lui Homer.

III.

De aici înainte astfel de aspirații cad. Veneția și-a lichidat îndată după 1500 tot domeniul colonial din Levant. Altcineva care să-i iea locul, nu este. Flota Spaniei apără cu greu de corăbiile lui Cairedin Barbarosa coastele Mediteranei creștine. Abià dacă în zilele dela Lepanto, de mare ofensivă și de mari speranțe ale creștinilor, subt conducerea Papei, ca în zilele cele bune ale cruciatelor, câte un visător se gândește la atacul Dardanelelor pentru a trece apoi și prin Bosfor și a ajunge la gurile Dunării (2). Nici galerele, cari făceau piraterie în semnul crucii, ale Marelui Duce de Toscana, atacate de corăbiile turcești ce veniau din Dardanele (3), nu îndrăzniră vreodată să le caute acolo.

In acest timp, unii din pretendenții noștri făceau cunoștință cu temnițele din castele, ca și cu «turnul Mării Negre» (4). Unul dintre dânșii, Bogdan Sasul, se oferià la 1607 față de Impărat «să meargă în persoană să iea castelele ce se aflä la gura Mării Albe, cari sunt straja Constantinopolei și, luând eu acele castele, flota Măriei Sale Catolice va puteà să se înstăpânească peste Arhipelagul întreg; pentrucă puterea Constantinopolei stă în zisele castele și, luându-le eu, Turcul trebue să-și trimeată forțele pentru a le recuperà, și în

(1) *Ibid.*, pp. 29—30, no. II.

(2) Tr. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie*, Paris 1914, pp. 111, 115.

(3) *Viaggio a Costantinopoli di Tommaso Alberti* (1609—1621), publ. de Alberto Bacchi della Lega, Bologna 1889, pp. 15—6.

(4) Hurmuzaki, XI, tabla, la: Constantinopol.

acest timp Maiestatea Voastră Impărătească va puteà ajunge ușor la scopurile sale» (1).

Ii erà rezervat Veneției ca la mijlocul veacului al XVII-lea să înnoească vechile atacuri la Dardanele. Răsboiul Candiei o silise la această îndrăzneală, și ea fu în adevăr încoronată de un momentan succes.

La 1654, Giuseppe Delfino se aflà la Dardanele, pentru a oprì ieșirea flotei turcești; i se opuseră de Capudan 70 de corăbii contra a 25, precum spune o corespondență dela noi către regele Poloniei (2). Infrângerea Veneţienilor, la 11 Iunie, fu deplină, deșì pierderile suferite de Turci erau foarte însemnate (3). Totuș paza strâmtorii urmă și mai departe: în Iunie 1655, Capudanul avù pierderi însemnate. In aceeaș lună Iunie din anul 1656, Capudanul Chenaan, venit dela Silistra, care aveà o flotă absolut impozantă, fu învins de Veneţieni, dar căpitanul-general Lorenzo Marcello plătì cu vieața; trupul său fu îngropat la Tenedos. Și mai departe Giacomo Loredano ţinù strajă la strâmtori, pe când alte forţe atacau Tenedos. Și altele din insulele odinioară bizantine, Lemnos, Samotracia, fură cercetate de învingători (4).

In luptă castelele din Asia își avuseră o largă parte; baterii fuseseră puse la «punta de'Barberi» în Asia și în punctul european corespunzător (5). Acuma, în adevăr, artileria jucà un rol mare în apărarea trecerii. In 1657, cu ajutorul lor Capudanul încercă o ieșire contra corăbiilor veneţiene comandate de Lazzaro Mocenigo: erà o nevoie de neînlăturat *pentru a se asigurà aprovizionarea trupelor otomane ce se aflau pe depărtatul câmp de luptă al Cretei și pe cari le ameninţà foametea.* Căci Mocenigo aveà și insulele de curând cucerite, ba adăugì și posesiunea Samosului, și

(1) «Io me offerisco d'andar in persone prender li Castelli, li quali si trovano nella bocca del Mar Bianco, che son la guardia di Constantinopoli, et, prendendo io quelli castelli, l'armada di Sua Maiestà Catholica potrà impatronirsi di tutto l'Archipelago, poichè consiste la forza di Constantinopoli nelli sopradetti castelli, et, prendendo io quelli, il Turcho bisogna che manda le sue forze per ricuperar li sopradetti castelli»; Hurmuzaki, IV¹, p. 416, no. CCCLVI. Cf. Francesco della Valle, în *Magyar Történelmi Tár,* III (1857), pp. 16–7; Wratislaw, *Gesandtschaftsreise*, Leipzig 1786, *passim*.

(2) Hurmuzaki, IX¹, p. 52, no. XC.

(3) Iorga, *Gesch. des osmanischen Reiches,* IV, pp. 68—9.

(4) *Ibid.*, pp. 73–4. Cf. Giuseppe Ferrari, *Le battaglie dei Dardanelli* (1655–7), Città di Castello 1913 (din publicaţiile Statului-major italian).

(5) Valiero, *Storia della guerra di Candia*, II, Trieste 1859, p. 41.

el atacà orice transport de grâu al Africei turcești. Cu amenințări teribile de pedeapsă din partea noului Mare Vizir, asprul bătrân Mohammed Chiupruliul, ieșiră cele peste 60 de galere ale Capudanului Topal-Mohammed, hotărît să rupă cu orice preț zăgazul fatal Imperiului și întreprinderilor sale. Castelele înlăturară ușor staționarele venețiene. Dar, când Mocenigo se înfățișă, Barbarescii, cari formau o mare parte din flota otomană, nu se putură împotrivi. Intr'o mare luptă de trei zile, începută la 17 Iulie și sfârșită abià la 19, Turcii suferiră a doua mare înfrângere. A treia zi însă corabia amirală a Venețienilor săriâ în aer, și Mocenigo muriâ la 33 de ani în mijlocul biruinței, pe care, ca și Lorenzo Marcello, o plătise, eroic, cu vieața. Totuș, peste câtevà zile, plecând și galere malteze, plătite de Papa, Venețienii nu putură împiedecà recuperarea, de însemnate forțe dușmane, a insulelor Tenedos și Lemnos (1).

E ultima încercare venețiană în aceste ape. Ea nu tindeà, ca odinioară, la o luare în posesiune, la o înviere a vechiului comerț, ci numai să cauzeze, într'un greu răsboiu de apărare a splendidei insule Creta, greutăți momentane dușmanului.

De altmintrelea, Chiupruliii, Mohammed și fiul său Ahmed, luară toate măsurile de apărare la strâmtori. Pe lângă vechile castele ale lui Mohammed al II-lea: Seddolbar («Zăgazul Mării») în Europa și Cĭanac-calesi («Cetatea Talerului») în Asia (2), ei ridicară nouăle întărituri dela Chilidolbar («Cheia Mării») și dela Seddolbar chiar (3): între sangeacurile cari le susțineau cu veniturile lor, erau, pe lângă Cĭrmen, Chirchilise și Viza, vestite prin nume de bătălii în deosebite timpuri, Silistra, Nicopole, păzitoarele ascultării noastre (4). Un Frânc, Frenc-Ahmed, condusese lucrările (5).

Italienii zic pe vremea aceasta strâmtorii: «i Castelli», iar Constantin Cantacuzino Stolnicul, în descrierea sa de călătorie spre Italia, pomenește «strejile Mării Albe, ce-s zise, și sunt Castelele», ori «cetățile»: el arată că se obișnuià a «se oprì corăbiile creștine» (6).

Cu aceasta se închide una din fazele problemelor legate de Dardanele. Dacă zece corăbii franceze intrară prin surprindere în strâm-

(1) Iorga, *Gesch. des osmanischen Reiches*, IV, pp. 85—6; cf. Ferrari, *l. c.*
(2) Hammer, *Gesch. des osm. Reiches*, ed. din Pesta, I, p. 477.
(3) *Ibid.*, III, p. 507.
(4) *Ibid.*, pp. 507—8.
(5) *Ibid.*, p. 507.
(6) *Operele lui Constantin Cantacuzino*, p. 5.

toare (la 1682) (1) pentru a cere satisfacție, în urma unor insulte din partea Turcilor, e numai un act sporadic, care, fiind îndeplinit fără luptă, n'are măcar o importanță militară.

V.

In lupta dela 1653 comandantul Turcilor erà un Rus renegat. Cazacii dela Nipru formau încă din întâiul șfert al veacului al XVII-lea o veșnică amenințare pentru liniștea regiunilor turcești ale Mării Negre și împrejurimilor chiar ale Capitalei. Acești Cazaci trecură însă pe la 1670 în atârnarea Rusiei moscovite, ca și frații lor dela Don și dela Cuban, cari ținură Azovul dela 1637 la 1642. O forță navală se alcătuià pe încetul pentru Țar, întru cât permiteà stăpânirea tătărască din Crimeia, prezența Ienicerilor la Chilburn, Oceacov, Cetatea-Albă (Acherman), în apele de Nord ale Mării Negre. Lupta pentru Azov, deschisă la 1695 de Petru cel Mare — câștigarea acestui port la 1696, pe locul vechii Tane venețiene, cedarea lui de către Turci la 1699, pierderea lui de Ruși la 1711, dărâmarea aceluiaș după pacea dela Belgrad în 1739 — însemnau începutul silințelor rusești pentru dominația în Marea Neagră. Cea dintâiu corabie împărătească ancoră la Constantinopol din ordinele lui Petru (2).

Dar, încă pe vremea Ecaterinei, pentru a aveà o flotă, Rusia trebuià să trimeată agenți în Italia să tocmească pe Englezul Elphinstone, să momească, — în al doilea răsboiu, — pe Grecii lui Lampros Katsonis. Se dădură în acest timp lupte lângă Dardanele (la Ceșmè, d. p.), în legătură cu gândul de a revoltà pe creștinii din insule și de pe coastele Mediteranei și în vederea marelui plan de restabilire a Impărăției creștine în Constantinopolul liberat (3).

Ca pe vremea luptelor lui Marcello și Mocenigo, flota rusească atacă în 1770 Lesbos, Tenedos și Lemnos, încercând și o lovitură asupra Smirnei, pe care o scăpară consulii. La Dardanele se întâmpinară bateriile așezate de istețul inginer care a fost scriitorul maghiaro-francez de Tott. Elphinstone nu putù să răsbată prin mijlocul lor, și Capudanul avù un succes la Lemnos (4).

(1) Zinkeisen, *Gesch. des osmanischen Keiches*, IV, p. 48. — D'Arvieux propuneà pe acest timp (1672) luarea Dardanelelor, a Smirnei și a insulei Chios de flota regală *(ibid.*, p. 25). Cf. și amenințările lui Duquesne de a apăreà la Dardanele, *ibid.*, p. 46.

(2) Iorga, *Gesch. des osmanischen Reiches*, IV, pp. 276—8.

(3) Cf. Iorga, *Chestia Mediteranei*, Vălenii-de-Munte 1914, capitolul XXI.

(4) Iorga, *Gesch. des osmanischen Resches*, IV, pp. 498—9, mai ales după Varlaam, în aceste *Anale*, X, p. 384 și urm.

Prin articolul 11 al tratatului din Chiuciuc-Cainargi Poarta acordă corăbiilor rusești de negoț «libera trecere din Marea Neagră în Marea Albă», precum și invers (1). Convenția explicativă dela 1779 arătă că aceste corăbii «vor fi tocmai de forma și mărimea ce o întrebuințează la Constantinopol și în alte porturi și schele otomane celelalte nații, și mai ales Francezii și Englezii, ca fiind cele două nații mai favorizate», adăogind condiția de a nu se luà în serviciul lor supuși ai Porții, fără nevoie și fără știința ei (2). Se specifică în sfârșit la 1783 că asemenea vase nu vor fi supuse la vamă pentru mărfurile de transit, nici silite a-și coborî încărcarea, nici atinse în valoarea ce poartă prin vizită, ce se îngădue în cazuri de bănueală; și transportul de produse alimentare e permis în amândouă sensurile, și Rusia, în schimb, admiteà aprovizionarea Constantinopolei cu grâu din porturile ei (3).

Pe atunci Italianul Formaleone scrià o lucrare în două volume despre «Coloniile antice în Marea Neagră» (*Istoria filosofica e politica delle colonie degli antichi nel Mar Nero,* 2 vol.), și el se exprimà astfel cu privire la viitorul rusesc în aceste ape: «Cine poate silì pe stăpânii Bosforului să deschidă Marea Neagră steagurilor Europei? Inainte de a se fi inventat artileria, n'a fost imposibil flotelor venețiene și genoveze să-și deschidă pasul la acea Mare, în ciuda opririi și neputincioaselor amenințări ale Impăraților greci. Dar astăzi, când acest canal îngust e de o parte și de alta întărit cu apărări așà de teribile, dreptul puterii nu mai are loc, și acela al rațiunii trebue să atârne de capriciul unui guvern care nu e încă îndestul de luminat, și peste măsură de bănuitor și instabil în maximele politicei sale. De aceea, dacă Turcii și-ar fi înțeles adevăratele interese, libera navigație a Mării Negre ar fi fost un dar ce l-ar fi oferit spontaneu navigatorilor europeni. O nație mai puțin barbară ar fi înțeles ușor că, acordând libera trecere bastimentelor străine, se deschideà un izvor nesecat de bogăție pentru tezaurul Sultanului. Ca să se convingă de acest adevăr, ar fi ajuns exemplul Danemarcei, căreia trecerea Sundului îi dă pe an cel puțin patru milioane de franci. Și Marea Baltică e oare de comparat cu Marea Neagră, fie în ce privește întinderea suprafeței sale, fie în ce privește numărul forturilor și bogăția și cantitatea piețelor sale? E

(1) Sturdza, *Acte și documente*, I, p. 130.
(2) *Ibid.*, pp. 153—4.
(3) *Ibid.*, p. 175 și urm.

de crezut că o slabă contribuție ar fi dat tezaurului Sultanului de zece ori mai mult decât dă, cu acel $1^1/_2$ la sută, strâmtoarea Sundului pentru Coroana Danemarcei... De aceea nu trebue să se socoată libertatea dată Rușilor de a aveà trecere prin Bosfor ca o bună prevestire pentru celelalte națiuni ale Europei. Ei nu și-au schimbat maxima decât după lecția de politică primită la Cainargi, lecție pe care vor uità-o ușor de nu se va repetà din când în când. O alternativă de războiu și pace e mult contrară acelei libertăți pe care o cere comerțul pentru a invità națiile să iea parte la dânsul. Până nu se va încheià o pace solidă cu barbarii, libera navigație în Marea Neagră va fi totdeauna dubioasă, și traficul deci nu va prosperà niciodată în marea aceea. Și această pace nu va mai fi niciodată destul de stabilă, dacă nu e de așà natură, ca să puie Poarta Otomană în imposibilitate de a face războiul; ceeace de sigur nu e ușor de atins. De fapt, Europa nu se poate măgulì cu o restabilire a comerțului ei în Marea Neagră decât când va fi stăpână pe cele două strâmtori, a Hellespontului și a Bosforului, sau când Turcii s'ar fi civilizat și ar fi adoptat științele ei, artele ei și politica ei, — ceeace iarăș ar trimete la epoce depărtate» (1).

Decadența turcească a avut ca și decadența bizantină, cu care se aseamănă perfect, până și în izbucnirile de «patriotism», de «naționalism», care provoacă aventuri și aduc apoi pierderi de teritoriu și o discordie și mai pătimașă, vremile ei de refacere, de afirmare în prezent și de încredere în viitor. Incercarea lui Elphinstone și Orlov în «Marea Albă» a Mediteranei nu mai fu repetată. In noul războiu dela 1789 la 1792 luptele navale se dau — afară de rătăcirile îndrăznețe ale lui Katzonis — în Marea Neagră.

Aceste lupte nu vădiră întru nimic o creștere mai notabilă a puterii navale rusești. Statele europene cari *înlocuiseră pe Genovezii și Venețienii de altă dată, Anglia și Franța*, nu crezură că au vreun motiv de a se teme pentru predomnirea în bazinul răsăritean al Mediteranei, în porturile Levantului, unde înlocuiseră cu totul pe Olandezi, prea slabi subt raportul politic pentru o asemenea sarcină. Diplomația lui Ludovic al XVI-lea sprijinise, ba măgulise chiar planurile ambițioase ale Ecaterinei a II-a, într'un timp când ambasadorul Franței, de Ségur, făceà parte din suita de spirituali curtezani care întovărășià pe Impărăteasă în pompoasa

(1) II, pp. 149—51.

ei plutire către Crimeia de curând cucerită, cu scopuri ce nu se desluşiau încă. Iar Anglia unită cu Ţarul în lupta contra monarhiei universale, care se întrupà atunci în personalitatea măcar genială, deşi răufăcătoare, a lui Napoleon I-iu, colaboră la lovitura din 1807 împotriva Turciei, care cedase, schimbând pe Domnii agenţi ruşi din Principate, stăruinţelor lui Sébastiani, ambasadorul la Constantinopol al «tiranului».

Lăsând la o parte alte fantazii şi alte încercări diplomatice, din epoca napoleniană, — la începutul anului 1807, ambasadorul britanic Arbuthnot cereà imperios să se înnoească tratatul de alianţă al Sultanului cu Suveranul său, ca Sébastiani să fie silit a-şi întrerupe intrigile, plecând, ca ocupaţia rusească în Principate, care urmase înlocuirii, contrare tratatelor, a celor doi Domni, să fie îngăduită acolo şi, în sfârşit, ca Dardanelele şi corăbiile otomane aflătoare acolo să fie încredinţate amiralului Duckworth, care aşteptà nu departe de Tenedos, în poziţia vechilor «căpitani» veneţieni, dela Pietro Loredano la cel din urmă Mocenigo.

Intâmpinând un refuz, flota engleză forţă fără mare greutate Dardanelele, cari nu erau încă îndeajuns de pregătite pentru rezistenţă. In ziua de Curban-Bairam, 19 Fevruarie, trecură 8 corăbii de linie, 2 fregate, 2 corvete, 2 galioane. Capudanul nu putù scăpà în fuga lui corăbiile ce-i fuseseră încredinţate: patru se înecară.

Dar o împotrivire spontanee a poporului, înflăcărat de ambasadorul Franţei, făcù ca acest succes uimitor să fie zădărnicit. Improşcaţi de ghiulele a 1.200 de tunuri — ce e dreptul cam vechi —, întâmpinaţi de un vânt defavorabil, şi mai ales îngrijaţi de lucrările ce se făceau în urma lor la Dardanele, Englezii se hotărîră a se retrage, la 2 Martie, fără a fi făcut vreun rău. La cetăţile «Mării Albe» ele încercară apoi piedeci serioase. Şi apariţia la Dardanele a flotei amiralului rus Sieniavin nu putù şterge impresia acestui eşec (1).

Dacă ar fi fost hotărîţi la o acţiune duşmănească, dacă ar fi avut trupe de debarcare şi mai ales un plan cu privire la viitorul cetăţii împărăteşti pe care o priviau în toată splendida-i desfăşurare dela adăpostul lor din insulele Prinkipo, precum o priviseră Catalanii şi Veneţienii în vremea lui Ioan al VI-lea Cantacuzino, fireşte că lucrurile ar fi mers altfel. Aşà însă fusese vorba numai de o tentativă de intimidare, care nu reuşise, şi dincolo de care nu încercà să treacă nimeni.

---

(1) Iorga, *Gesch. des osmanischen Reiches*, V, pp. 161—5.

VI.

De o acțiune contra Rusiei n'a fost vorba încă multă vreme. Pe încetul începù să se vadă însă că, dacă Imperiul din Constantinopol, tot mai mult din Constantinopol, al Turcilor corespunde Bizanțului în decădere al celor din urmă Paleologi, ***Imperiul Țarilor corespunde, din parte-i, tot mai mult Statului otoman din veacul al XIV-lea, care, ajungând la un punct al coastei Euxinului, își întrebuințase toate energiile tinere pentru a căpătà întreagă stăpânirea apelor lui și, într'o fază următoare, a-și deschide drumul la «Marea Albă», a Sudului, a civilizației și tradițiilor de dominație universală.***

Dobândirea, la 1812, a Basarabiei, deci a malului stâng dunărean aproape de gurile râului și în aceste guri chiar, interpretările ce se dădură îndată acestui tratat, asigurând Rusiei hotarul Sulinei (1817), cu stăpânirea deplină a brațului Chiliei, amestecul rusesc în răscoala biruitoare a Grecilor, la 1821, întrebuințarea nevoii Turcilor de a reluà relațiile, câtvà timp întrerupte, pentru a smulge, prin convenția dela Acherman (1826), un mai adânc amestec în afacerile Principatelor, tendințele de expansiune pe malul asiatic al Mării Negre, toate acestea deschiseră ochii acelor Puteri occidentale cari înlocuiau, față de noua forță nordică în coborîre spre Dardanele, Puterile maritime italiene de odinioară.

Mehemed-Alì, viceregele Egiptului, cucerise Siria și regiunile Ciliciei cari duceau în Asia Mică; i se atribuià ambiția de a-și supune și aceste regiuni anatoliene, de a substituì dinastiei degenerate a lui Osman o dinastie nouă și care păreà atunci plină de vieață, a sa. Franța, care dăduse modelul pentru noua organizare a Egiptului și instrumentele reformelor, susțineà la început pe supusul revoltat al lui Mahmud, pe când Anglia, care încă de atunci țineà la «dogma» integrității Imperiului otoman, îl combăteà din răsputeri, așteptând cu stăruință ceasul când erà să-l distrugă ca suveran independent.

In momentul celei mai mari primejdii pentru Constantinopol, după biruința decizivă dela Conie a lui Ibrahim Pașa, fiul adoptiv al viceregelui, la 21 Decemvrie 1832, generalul Muraviev debarcă în Capitala Sultanului, oferindu-i sprijinul Țarului. Duhamel, viitorul consul în București, merse în lagărul egiptean pentru a impune o pace, care-i fu refuzată. In Ianuarie 1833, propunerile de intervenție rusească fură discutate, și în Fevruarie apăreà în Bosfor viceami-

ralul Lazarev cu o parte din flota Mării Negre. In curând sosì și amiralul Cumani cu celelalte corăbii, și 5.000 de oameni, apoi alți 8.000, aduși de un al treilea amiral, debarcară la Unchiar-Schelesi, «Șchelea Suveranului», cu 36 de tunuri. Se văzură ostașii pravoslavnici ai Țarului închinându-se în bisericile grecești cu prilejul Paștilor ortodoxe.

Pentru a căpătà retragerea lor — căci alți prieteni, mai puțin interesați, aduseseră încheierea păcii din Chiutaie, la 8 Aprilie— trebuì, cu toată *sosirea la Tenedos a corăbiilor anglo-franceze*, să se încheie de Mahmud tratatul dela Unchiar-Schelesi, pe care erà să-l veșnicească un monument ce s'a distrus, numai dăunăzi. In formă, erà un tratat de «alianță definitivă» pe opt ani, răzimată pe o «pace, prietenie și alianță veșnică» pe uscat și pe mare. Pentru a asigurà durata, mănținerea și întreaga independență a Sublimei Porți, Țarul făgăduește, la caz de nevoie, — «deși», adăugaseră Turcii, «acest caz nu e câtuș de puțin de prevăzut, cu voia lui Dumnezeu» — câte corăbii și trupe ar voì «prietenul său» «ținându-le la dispoziție», fără termin. Iar un articol secret arătà că Țarul *renunță* la ajutorul turcesc, voind să cruțe Sublimei Porți sarcina și încurcăturile *(embarras)* ce ar rezultà pentru dânsa din prestarea unui ajutor material», dar, fiindcă tratatul fixează «reciprocitatea, Poarta se va îndatorì, — *în acel caz de nevoie*, evident — «a închide strâmtoarea Dardanelelor, adică a nu permite nici unei corăbii de războiu să intre subt orice pretext» (1) ($\frac{26 \text{ Iunie}}{6 \text{ Iunie}}$). Nu erà vorba deci decât de o *eventuală* asigurare a Rusiei contra vreunui *atacat venit prin Dardanele.* Dar situația nouă, de vasalitate, a Turciei reieșià în de ajuns din actul patent, împotriva căruia Franța lui Ludovic-Filip protestă din toate puterile. I se spuse că e vorba numai, pentru Turcia, de o «garanție de stabilitate și, la nevoie, de mijloace de asigurare a păstrării sale» (2). De altmintrelea Sultanul, care aveà dreptul de a oprì orice corabie de războiu ce s'ar prezentà la strâmtori — drept ce i se recunoscuse și de Anglia prin tratatul de pace din 1809 — nu luà decât o *îndatorire* în legătură cu acest drept statornic el ei (3).

---

(1) «A fermer le détroit des Dardanelles, c'est-à-dire à ne permettre à aucun bâtiment de guerre étranger d'y rentrer sous aucun prétexte quelconque»; Sturdza, *l. c.*, p. 334.

(2) *Ibid.*, p. 336.

(3) Cf. *ibid.* Prevederile tratatului de alianță ruso-turc din 1798 n'au nici o importanță, nici măcar una simptomatică: ele sunt în legătură cu situația anormală și trecătoare a unei Republice a Insulelor Ioniene, ocrotită, contra Francezilor, de Poartă ca și de Țar.

Dar Europa apuseană intrase acum într'o epocă de iremediabilă neîncredere, pentru motive pe cari le știà foarte bine, față de *tendințele Rusiei de a se substituì Turciei la acele strâmtori, pe cari Turcia le aveà fără să le poată apărà, pe când acum Rusia le puteà apărà — cu ajutorul, prevăzut de tratat, al nouăi aliate — fără să le aibă.*

O intervenție anglo-franceză s'ar fi produs încă de atunci, dacă n'ar fi intervenit cel de-al doilea răsboiu între Mehemed-Alì și Mahmud, răsboiu care scoase la iveală în forma cea mai aspră deosebirea de sentimente a celor două Puteri față de noul Stat de viitor al Egiptului. Un moment, Franța se găsì izolată în hotărîrea sa de a-și apărà protejatul ajuns în primejdie; un vânt de răsboiu bătù în Europa, fără să aducă însă temuta ploaie de sânge. Când Franța se reunì iarăș cu corpul politic al Europei, Rusia dădù înapoi pentru a primì și ea acel «traité des détroits» din 13 Iulie 1841, iscălit la Londra, prin care se reveniă la situația îndătinată: și Dardanelele, *dar și Bosforul*, erau să fie închise de Sultan, în interesul lui și *pe răspunderea lui*, și anume *permanent, împotriva oricui.*

Răspinsă astfel din Bosfor, împiedecată de a-și trece corăbiile de răsboiu prin strâmtori—*tratatul dela Unchiar-Schelesi i-ar fi permis să o facă în calitate de aliată a Sultanului,* — Rusia păstrà totuș *postul său la gurile Dunării, influența sa în Principate, o protecție religioasă a Bisericii ortodoxe, pe care încercă la 1853 s'o prefacă în protecția politică a tuturor credincioșilor ei, atât Greci, cât și Slavi, și puternica ei flotă din Marea Neagră,* care, la refuzul Porții și după ocuparea Principatelor, aduse distrugerea de amiralul Nachimov a flotei turcești la Sinope (1). Precum odinioară Veneția încercase a distruge flota Sultanilor, dorind să împiedece refacerea ei, altfel Puterile maritime ale epocei contemporane *condamnară* la moarte, după izbânda răsboiului Crimeii, *marina militară rusească în Marea Neagră.*

Ea se refăcù însă și căpătă, după patrusprezece ani, prin convenția dela Londra, din 1871, dreptul de a-i mărturisì existența (2). După șase ani ea se așeză din nou la brațul Chiliei prin tratatul din Berlin. In anii următori ea încercă să-și restabilească influența

(1) Iorga, *Gesch. des osmanischen Reiches*, V, pp. 63—4.
(2) Se suprimă, în Martie, articolele 11, 13 și 15 ale tratatului din Paris.

în Balcani, — țintă pe care n'a pierdut-o din vedere, pe deosebite căi, nici până astăzi.

Data aceasta, frica de monarhia universală germană, răzimată și pe predomnirea culturală ca și pe penetrația economică, și convingerea generală că Turcia europeană, *pentru conservarea căreia se crease regimul strâmtorilor*, departe de a fi o garanție de pace, e un necontenit îndemn la răsboiu ori un factor de complicare a greutăților existente în Orient, o face *să nu întâmpine opoziția Puterilor maritime decât subt forma unei rivalități rezervate între aliați*. Anume cugetători politici ruși pot vorbì deci despre o așezare la Constantinopol, la strâmtori, despre căpătarea «cheilor casei sale», — *deșì numai prin alții, fie oricât de prieteni, cari-și au însă și socotelile lor.*

Un factor nou se întâmpină însă acum: conștiința națională și interesul economic ale națiunilor dunărene și balcanice, pe cari în conflictele lor nu le-au cunoscut nici Bizantinii, nici Otomanii, nici republicele italiene.

Până acum tendințele lor comune, așà de legitime, de *a fi acasă la dânșii* au fost împiedecate de aspirații imperialiste cari nu pot decât să desbine, să indușmănească. Atâta vreme cât «Balcanicii» vor voì toți «moștenirea strămoșească» a Bizanțului, el va fi al Turcilor sau al altora, cari nu ar fi în viitor mai buni pentru ei decât Turcii. *A nu-l cere, înseamnă a-l aveà cu toții.*

Nu numai decât subt forma unui condominiu, pe care Rusia nu l-ar permite. Ci subt aceea, pe care nimeni n'o poate oprì, a unei întrebuințări mai dese, mai rodnice, a strâmtorilor cari au creat Bizanțul și pentru cari există și el și au existat și statele ce și-au făcut din el Capitala lor. Deșì Bulgaria are azi debușeul său la Arhipelag,—Mare grecească însă—și Serbia îl va aveà la Marea Adriatică — Mare italiană însă —, tot ele sunt acelea cărora, împreună cu România, care, dacă s'ar întinde peste Carpați, ar aveà nevoia încă mai puternică decât azi a drumului spre *Adriatica, Mare a Ungariei,* strâmtorile le trebue mai mult. Rusia are și drumul ei din Nord, pe care l-a știut prețuì Petru cel Mare, așezându-se acolo, și, în afară de aceasta, *în enormitatea ei, cuprinzând toate climele și produsele, ea se satisface prin sine, pe când noi toți trăim prin exportul ca și prin importul nostru.*

Sprijinul altora, interesați capital la acest export carpato-balcanic nu ne va lipsi. El nu va aveà însă puterea de odinioară. An-

glia stăpână pe Cipru și Egipt, Franța concurată de Italia în Tripoli, revenită de mult din visurile de dominație maritimă ale lui Napoleon al III-lea și, în sfârșit, oprită prin Algeria, Tunisul și Marocul său în basinul occidental mediteranean, nu vor aveà aceeaș nevoie ca dela 1830 la 1840 de a cercà să împiedece ca fatalitatea împrejurărilor economice să aibă consecințele ei politice pentru Rusia.

Aceeaș nevoie ne va apropià și ne va unì. Și numai atunci vom puteà da lumii o fază nouă a regimului strâmtorilor: *faza noastră.*

Nu sunt sigur că vom fi, astăzi încă, așà de cuminți, că vom puteà *cu toții* să fim așà de cuminți.

Analele Academiei Române. L. B.

Explorațiuni austriace pe Dunăre la sfârșitul veacului al XVIII-lea, de *N. Docan* . . . . . 2.—
Contribuții documentare la Istoria Olteniei în veacul al XIX-lea, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Nifon II, Patriarhul Constantinopolului, de *Diaconul Dr. Nic. M. Popescu* . . . . . —,80
Renegați în trecutul țerilor noastre și al neamului românesc, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Ședința Academiei Române dela 1 Maiu 1914, de *D. A. Sturdza*. —,60
Fundațiuni religioase ale Domnilor Români în Orient, de *N. Iorga*. —,20
Fundațiunile Domnilor Români în Epir, de *N. Iorga* . . . . . —,30
Un act românesc privitor la începătorul culturii bulgare Dr. Veron, de *N. Iorga* . . . . . —,20
O hartă a Țerii-Românești din c. 1780 și un geograf dobrogean, de *N. Iorga* . . . . . —,50
Nouă documente basarabene, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Situațiunea internațională a Principatului Țerii-Românești în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), de *Ioan Radonić*. —,30
Corespondența Domnilor și Boierilor români cu Metternich și cu Gentz între anii 1812—1828, de *Ioan C. Filitti* . . . . . —,50
Stâlpul lui Mihaiu Racoviță Vv, în Bucovina, de *Teodor V. Stefanelli* . . . . . —,50
Veneția în Marea Neagră, I: Dobrotici, de *N. Iorga* . . . . . —,40
Veneția în Marea Neagră, II: Legături cu Turcii și cu creștinii din Balcani dela lupta dela Cosovo până la cea dela Nicopole (1389—96), de *N. Iorga* . . . . . —,50

Tom. XXXVII. — Desbaterile Academiei în 1914—1915 . . . . *(Sub presă).*
» *XXXVII.* — *Memoriile Secțiunii Istorice.* . . . . . *(Sub presă).*

Veneția în Marea Neagră. III: Originea legăturilor cu Ștefan cel Mare și mediul politic al desvoltării lor, de *N. Iorga* . . . . . —,80
Pilda bunilor Domni din trecut față de școala românească, de *N. Iorga* 1,50
Scrisori inedite ale lui Tudor Vladimirescu, de *N. Iorga* 1,50
Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brâncoveanu și scopurile Academiei Române, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Opera de istoric a Regelui Carol, de *N. Iorga*. . . . . . —,20
Neamul Agarici, Răzeși fălciieni și vasluieni, de *N. Iorga* . . . . —,20
Imperialismul austriac și cel rus în desvoltare paralelă, de *N. Iorga* . . . . . —,30
Din legăturile noastre cu sârbii, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Privilegiile șangăilor dela Târgu-Ocna, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Cetatea Ulmetum. III. Descoperirile ultimei campanii de săpături din vara anului 1914, de *Vasile Pârvan* . . . . . *(Sub presă)*
Câteva știri despre comerțul nostru în veacurile al XVII-lea și XVIII-lea, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Dreptul la vieață al statelor mici, de *N. Iorga* . . . . . —,20
Un dascăl uitat: Grigore Pleșoianu, de *N. Bănescu* . . . . 1.—

24 17
16 13
17 29
44 59
55
15
19
190 19
59
179

Inst. de Arte Grafice «CAROL GOBL» S-sor I. St. Rasidescu